ความยุติธรรม

ความขัดแย้ง และธรรมชาติของการเมือง: มุมมองจากอริสโตเติล

1

Justice, Conflict, and the Nature of Politics: An Aristotelian Perspective

พนมกร โยทะสอน[1]
Phanomkorn Yothasorn

รับบทความ 18 เมษายน 2568
แก้ไขบทความ 28 มิถุนายน 2568
ตอบรับบทความ 29 มิถุนายน 2568

1 อาจารย์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กทม. 10120
Lecturer, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University
2 Phrachan Road, Phra Barom Maha Ratchawang, Phra Nakhon, Bangkok 10200
E-mail: phanom12@tu.ac.th

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งทางการเมือง ตัวอย่างเช่น การแบ่งขั้วทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่ทวีความรุนแรงในหลายประเทศประชาธิปไตยทั่วโลก งานวิจัยนี้นำเสนอกรอบการพิจารณาทางปรัชญาการเมืองโดยอาศัยแนวคิดของอริสโตเติลว่าด้วยความยุติธรรม ความขัดแย้ง และธรรมชาติของการเมือง เพื่อประเมินนัยสำคัญของความขัดแย้งที่เกิดในชุมชนการเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยชี้ให้เห็นว่าอริสโตเติลมิได้มองการเมืองในฐานะกลไกระงับความขัดแย้ง หากแต่มองว่าความขัดแย้งเป็นเงื่อนไขธรรมชาติของชีวิตทางการเมือง และการจัดการความขัดแย้งให้ตั้งอยู่บนคุณธรรมของความยุติธรรมคือภารกิจหลักของรัฐ การศึกษานี้เน้นความสำคัญของแนวคิด "ความยุติธรรมเชิงจัดสรร" (Distributive justice) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางการเมือง และแสดงให้เห็นว่าปรัชญาการเมืองของอริสโตเติลยังคงมีพลังในการทำความเข้าใจและวิพากษ์ปรากฏการณ์การเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทที่ความขัดแย้งและการแบ่งขั้วยกระดับเป็นความท้าทายต่อความเป็นธรรมและประชาธิปไตย

คำสำคัญ : อริสโตเติล ความยุติธรรม ความขัดแย้ง การเมือง การแบ่งขั้วทางการเมือง

Abstract

Political conflicts—most notably polarization—have intensified in many contemporary democracies worldwide. This study draws on Aristotle's political philosophy to re-examine these phenomena through the lenses of justice, conflict, and the nature of politics. Contrary to views that treat politics as a mechanism for eliminating disagreement, Aristotle regards conflict as a natural condition of political life. Justice—especially in its distributive aspect—is the virtue that enables societies to manage conflict in a way that sustains political order. The study demonstrates that Aristotle's ideas remain vital for interpreting and critiquing contemporary political dynamics, particularly in contexts where conflicts and polarizations increasingly challenge justice and democracy.

Keywords: Aristotle, justice, conflict, politics, political polarization

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา “ความขัดแย้ง” และ “การแบ่งขั้ว” ได้กลายเป็นลักษณะเด่นของภูมิทัศน์ทางการเมืองร่วมสมัย (Fishkin & Mansbridge, 2017) ความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ความร้าวฉานของสาธารณะ การลดทอนความไว้วางใจระหว่างกลุ่มทางสังคม และการเผชิญหน้าทางการเมืองที่รุนแรง ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่วางรากฐานบนความคิดเรื่องฉันทามติ เสียงข้างมาก และความยุติธรรมในเชิงกระบวนการ การแบ่งขั้วทางการเมืองจึงมักถูกมองว่าเป็น “ภัยคุกคาม” หรือ “ปัญหา” ที่ต้องได้รับการแก้ไขหรือขจัดออกไปจากระบบ ในขณะที่งานศึกษาด้านรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่มีแนวโน้มวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ผ่านกรอบโครงสร้างเชิงสถาบัน (Sides & Hopkins, 2015) โดยเน้นปัจจัยที่ฝังลึกในระบบ เช่น การออกแบบระบบเลือกตั้ง การกระจายอำนาจในระบบพรรคการเมือง หรือบทบาทของสื่อและเทคโนโลยีในการเสริมสร้างความแตกต่างทางอุดมการณ์ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในระยะยาว ทว่าผลที่ได้คือกรอบคิดเกี่ยวกับ “การอยู่ร่วมในภาวะแตกต่าง” ถูกจำกัดอยู่ในระดับกลไกหรือกระบวนการ เช่น การออกแบบกลไกถ่วงดุลอำนาจหรือการส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่มุ่งลดแรงต้านในระบบ โดยมิได้พิจารณามิติทางจริยธรรมและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมืองในฐานะปรากฏการณ์ที่ฝังรากอยู่ในชีวิตการเมืองของมนุษย์

งานวิจัยนี้จึงมุ่งนำเสนอการตีความใหม่ของแนวคิดทางการเมืองของอริสโตเติล โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ความขัดแย้ง และความยุติธรรม เพื่อตั้งคำถามใหม่ต่อปรากฏการณ์การแบ่งขั้วทางการเมืองร่วมสมัย งานวิจัยนี้ไม่ได้นำอริสโตเติลมาใช้ในฐานะ “ผู้เสนอระเบียบ” แต่ในฐานะนักปรัชญาการเมืองที่เข้าใจพลวัตของชีวิตร่วมในชุมชนทางการเมือง โดยความคิดที่สำคัญในปรัชญาของอริสโตเติล คือความพยายามจัดระเบียบและทำความเข้าใจการเมืองในฐานะที่เป็นทั้งแก่นและเป้าประสงค์ของชีวิตมนุษย์ สำหรับอริสโตเติลแล้ว การเมืองมิใช่เพียงความนิยมชมชอบส่วนบุคคลหรือผลประโยชน์ที่เมื่อปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถตกลงและต่อรองกันได้ระหว่างฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หรือเมื่อมีกฎกติกาและการต่อรองที่ 'ถูกต้อง' และเหมาะสมปัญหาก็จะคลี่คลายและไม่กลับมาเกิดขึ้นอีก ในทางตรงกันข้าม การเมืองเป็นวิถีแห่งชีวิตที่แท้จริงของมนุษย์ ในฐานะ สัตว์การเมือง (Zoon politikon) นั่นคือ มนุษย์จำเป็นต้องอยู่และจัดการความแตกต่างภายในชุมชนร่วมกัน ไม่ใช่เพียงเพื่อความอยู่รอด แต่เพื่อการบรรลุคุณงามความดีตามแบบมนุษย์อย่างที่ควรจะเป็น นอกจากนั้น การวิจัยครั้งนี้ยังเป็นการเสนอความเป็นไปได้ที่จะใช้ความคิดปรัชญาการเมืองคลาสสิกซึ่งในที่นี้ถือเป็นความคิดนอกกรอบการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ และสร้างข้อเสนอว่านอกจากองค์ความรู้ด้านปรัชญาการเมืองคลาสสิกจะมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองสมัยใหม่แล้ว ยังอาจเป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์สังคมอันซับซ้อน เช่น การแบ่งขั้วทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่ได้ ความคิดทางการเมืองของอริสโตเติลที่ซึ่งไม่เพียงยอมรับการดำรงอยู่ของความไม่ลงรอย แต่ยังเสนอว่า ความไม่ลงรอยนี้หากสามารถจัดการได้อย่างมีคุณธรรม อาจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาระบบคุณธรรมร่วมของรัฐได้อีกด้วย เนื่องจากหลัก “ความยุติธรรมเชิงจัดสรร” มิได้ขจัดความขัดแย้งออกไป หากแต่สามารถบังคับให้คู่ขัดแย้งอธิบายเหตุผลของตนผ่านมาตรวัดเดียวกัน และเมื่อเหตุผลเหล่านี้ต้องมาปะทะกันในสภาวะเปิด ความขัดแย้งจึงกลายเป็นเวทีตรวจสอบและต่อรองคุณค่าร่วม โดยไม่สูญเสียพลังวิพากษ์หรือความหลากหลายทางจริยธรรมของแต่ละฝ่าย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองผ่านแนวคิดว่าด้วยธรรมชาติของการเมือง ความขัดแย้ง และความยุติธรรมผ่านมุมมองปรัชญาของอริสโตเติล
2. เพื่อเสนอกรอบคิดทางปรัชญาที่สามารถขยายขอบเขตการทำความเข้าใจและจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัยโดยเน้นการตีความความขัดแย้งในฐานะองค์ประกอบภายในของการเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงปรัชญา (Philosophical analysis) ผ่านการตีความและสังเคราะห์แนวคิดจากต้นฉบับผลงานของอริสโตเติล โดยเฉพาะ Nicomachean Ethics และ Politics ควบคู่ไปกับการทบทวนวรรณกรรมรองจากนักวิชาการร่วมสมัยที่ศึกษาปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล รวมถึงวรรณกรรมด้านรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ซึ่งว่าด้วยปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในยุคปัจจุบัน งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดของอริสโตเติลเป็นฐานในการวินิจฉัย วิเคราะห์ และเสนอข้อสังเกตเชิงแนวคิดต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย เพื่อชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ของการใช้ปรัชญาการเมืองคลาสสิกในการเข้าใจและรับมือกับความขัดแย้งในโลกปัจจุบัน

ทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มสำคัญ ดังนี้

1. งานศึกษาว่าด้วยปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล

อริสโตเติล (384–322 BCE) เป็นนักปรัชญาผู้ทรงอิทธิพลสูงสุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ความคิดตะวันตก แม้แนวคิดของเขาจะถูกวิพากษ์อย่างรุนแรงในยุคใหม่ เช่น การที่อริสโตเติลยึดติดกับตรรกะและอภิปรัชญาที่ขาดการทดลองและประสบการณ์จริง ซึ่งทำให้วิทยาศาสตร์และความรู้ของอริสโตเติลหยุดนิ่งและล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์แบบใหม่ (Klein, 2020) การที่อริสโตเติลถูกมองว่าเป็นผู้สนับสนุนสังคมแบบชนชั้น และเป็นศัตรูของสังคมเสรี (Popper, 1945) บ่งชี้ว่าแนวคิดทางการเมืองของเขาเต็มไปด้วยอคติต่อมวลชนและมีลักษณะเอนเอียงไปทางอภิชนาธิปไตย (Barnes, 2006) รวมถึงในสายสตรีนิยมซึ่งวิพากษ์ว่าอริสโตเติลคือรากฐานทางความคิดที่ทำให้ผู้หญิงถูกทำให้เป็นเพศรองในระเบียบทางการเมืองและจริยธรรมแบบตะวันตก (Okin, 1979) นอกจากนั้น ศาสตร์สมัยใหม่อย่างรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังดูเหมือนจะพัฒนาโดยตัดขาดจากขนบแบบอริสโตเติลโดยสิ้นเชิงอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาวิจัย การแปล และการเผยแพร่ในยุคปัจจุบันกลับสะท้อนว่าอริสโตเติลยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านปรัชญาการเมือง โดยพบว่าในโลกวิชาการตะวันตกยังคงมีงานศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของอริสโตเติลอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงเฉพาะในด้านจริยศาสตร์และการเมืองเท่านั้น หากยังรวมไปถึงการนำแนวคิดของเขามาใช้ทบทวนทฤษฎีวิทยาศาสตร์ร่วมสมัยอีกด้วย เช่น การตีความภววิทยาของอริสโตเติลในบริบทของอภิปรัชญาวิทยาศาสตร์ (Simpson, Koons, & Teh, 2017) และการนำแนวคิดเรื่องแรง (Power) มาขยายฐานอภิปรัชญาของวิทยาศาสตร์ (Greco & Groff, 2013) ทั้งนี้ Otfried Hoffe ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ชาวเยอรมัน ได้กล่าวในคำนำของหนังสือของเขาในฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษว่าเป็นหนังสือที่มี

ความต้องการเสนอความรู้เกี่ยวกับความคิดของอริสโตเติลด้วยเจตนาที่จะ ‘make him popular’ (Hoffe, 2003, p. XV) นอกจากนี้ ยังมีงานที่นำเสนอความคิดทางปรัชญาของอริสโตเติลในเชิงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในทุกวันของคนทั่วไป เช่น แนวคิดเรื่องชีวิตที่ดีและความสุขสมบูรณ์ในฐานที่เป็นเป้าประสงค์ของชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นแกนหลักของปรัชญาอริสโตเติลอยู่แล้ว (Hall, 2018) เหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีนักปรัชญาร่วมสมัยจำนวนไม่น้อยที่นอกจากจะไม่ปฏิเสธอริสโตเติลแล้ว ยังมีการพัฒนา เผยแพร่ เลือกใช้แนวคิดของอริสโตเติลมาเป็นฐานเพื่อสร้างข้อเสนอใหม่ทางปรัชญาด้วย ซึ่งในด้านทฤษฎีการเมืองอันเป็นจุดสนใจของงานวิจัยชิ้นนี้ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน แม้จะมีคำถามเสมอว่าอริสโตเติลยังคงเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่ ซึ่งในหลายครั้งก็จะมีคำตอบนำว่าอาจจะไม่เกี่ยวข้องเสียแล้ว แต่ในท้ายที่สุดงานนักวิชาการผู้นิยมอริสโตเติลก็ยังสามารถตอบคำถามนี้ในเชิงยืนยันได้ทุกครั้งไป (Buchheim et al., 2003)

งานศึกษาร่วมสมัยเกี่ยวกับทัศนะและทฤษฎีทางการเมืองของอริสโตเติลในปัจจุบันอาจแบ่งลักษณะได้อย่างคร่าว ๆ ดังนี้

1.1 งานศึกษาที่เน้นขยายความความคิดของอริสโตเติลในตัวของมันเอง งานในกลุ่มนี้มุ่งวิเคราะห์ ตรวจสอบ และตีความความคิดของอริสโตเติลอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและกระจ่างในระดับทฤษฎี โดยเฉพาะหัวข้อที่ยังมีข้อถกเถียงหรือคลุมเครือในวงวิชาการ (Günther, 2014) งานส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เน้นความเชื่อมโยงระหว่างจริยศาสตร์และการเมือง ซึ่งถือเป็นแกนสำคัญของปรัชญาอริสโตเติล หนังสือ Nicomachean Ethics และ Politics มักถูกศึกษาโดยควบคู่กัน เนื่องจากนักวิชาการร่วมสมัยส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าเนื้อหาในทั้งสองเล่มมีความต่อเนื่องกันอย่างมีนัยสำคัญ (Smith, 2018) แนวคิดสำคัญใน Ethics เช่น การพัฒนาคุณธรรมในฐานะเงื่อนไขของชีวิตที่ดี ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ใน Politics เพื่ออธิบายการจัดระเบียบทางการเมืองที่เอื้อต่อการพัฒนาศีลธรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะความยุติธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมหลักในชีวิตทางการเมือง (Von Leyden, 2014) ทั้งนี้ Ethics เสนอภาพกว้างของการเมืองในฐานะกิจกรรมมนุษย์ ขณะที่ Politics นำเสนอภาพการเมืองในความหมายที่แคบ เช่น การจัดระบอบปกครอง (Brouwer, 2017) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้นักวิชาการส่วนมากเห็นพ้องกับแนวคิดเรื่องเอกภาพระหว่าง Ethics กับ Politics แต่ก็มีบางส่วนเสนอว่าการแยกพิจารณางานทั้งสองเล่มอาจเปิดทางให้เข้าใจอริสโตเติลในมิติเชิงสัจนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของสังคมร่วมสมัย (de Lara & Brouwer, 2017)

ในแง่ของเนื้อหา งานวิจัยประเภทนี้มักศึกษากรอบคิดหลักของอริสโตเติล เช่น ธรรมชาติของมนุษย์ ชุมชนทางการเมือง ความเป็นพลเมือง ความยุติธรรม และความเท่าเทียม โดยวิเคราะห์ทั้งในฐานะแนวคิดเดี่ยวและในฐานะระบบที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล อย่างไรก็ตาม การตีความความสัมพันธ์ระหว่างกรอบคิดเหล่านี้ยังคงมีความหลากหลาย (Miller, 1995; Yack & Miller, 1996) ทั้งนี้ ประเด็นความยุติธรรมเป็นหัวใจหลักในงานศึกษาปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล โดยทั่วไปนักวิชาการมักเห็นว่าความยุติธรรมในอริสโตเติลเป็นทั้งเป้าหมายของชีวิตทางการเมือง และกลไกที่กำกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเมือง (Mckerlie, 2001) อย่างไรก็ตาม ก็มีนักวิชาการส่วนน้อยที่ตีความในเชิงนิเสธ อาทิ Winthrop (1978) ที่กล่าวว่าอริสโตเติลไม่สามารถสังเคราะห์ทฤษฎีความยุติธรรมอย่างเป็นระบบได้ กล่าวคือ แม้อริสโตเติลจะเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมในหลากหลายมิติ กระจัดกระจายอยู่ในงานหลายชิ้น โดยแต่ละกรณีมีหลักเกณฑ์หรือเกณฑ์ทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ความเสมอภาคทางตัวเลข กับความเสมอภาคเชิงสัดส่วน หรือในกรณีของ ความยุติธรรมเชิงจัดสรรและเชิงแก้ไข ซึ่งบางครั้งไม่สามารถอธิบายให้สัมพันธ์กันได้ภายใต้กรอบแนวคิดเดียวกันอย่างสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ Winthrop จึงเห็นว่าการตีความแนวคิดความยุติธรรมของอริสโตเติลจำเป็นต้องตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าว และไม่ควรมองว่าเป็น “ทฤษฎีความยุติธรรม” ที่มีความเป็นระบบ

และสมบูรณ์แบบในความหมายสมัยใหม่ แต่ควรเข้าใจว่าเป็นชุดแนวคิดที่มีพลังในการวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองและจริยธรรมเฉพาะหน้าในบริบทของเมือง มากกว่าจะเป็นทฤษฎีเชิงนามธรรมที่เป็นระบบสมบูรณ์แบบ คานท์ หรือ รอลส์

1.2 งานศึกษาในทางการเมืองที่มุ่งหาความสัมพันธ์หรือคุณูปการที่ปรัชญาคลาสสิกหรือปรัชญาโดยอริสโตเติลมีต่อปรัชญาการเมืองร่วมสมัย ระบบการเมือง และแนวคิดทางสังคมการเมืองในปัจจุบัน เช่น ทำให้เห็นปัญหาของการเมืองปัจจุบัน งานในประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นส่วนหนึ่งของงานทางทฤษฎี กล่าวคือ เป็นความพยายามที่จะเสนอคุณค่าของการตีความทางทฤษฎี (Lockwood & Samaras, 2015)

โดยพบว่า วรรณกรรมหลายชิ้นได้ใช้กรอบคิดอริสโตเติลเพื่อวิพากษ์จุดอ่อนของทฤษฎีร่วมสมัย หรือเสนอทางเลือกต่อแนวทางแก้ปัญหาทางการเมืองที่ใช้กันอยู่ เช่น งานของ Tessitore (2002) ที่ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดอริสโตเติลช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อปัญหาการเมืองประชาธิปไตย และงานของ Knight (2013) ที่ศึกษาการตีความความคิดของอริสโตเติลจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างเป็นระบบ นักวิชาการเหล่านี้ไม่ได้พยายามทำให้อริสโตเติลกลายเป็นนักเสรีนิยมสมัยใหม่ แต่กลับแสดงให้เห็นว่าแนวทางคิดของเขาผสมผสานทั้งอุดมคติและการประยุกต์ใช้จริงได้อย่างมีเอกลักษณ์ โดยสำนักคิดอริสโตเติลร่วมสมัย (Contemporary Aristotelianism) มีบทบาทเด่นในกลุ่มนี้ ชี้ว่าปรัชญาอริสโตเติลสามารถใช้วิพากษ์ขอบเขตของลัทธิเสรีนิยม ปัจเจกนิยม หรือจริยศาสตร์แบบคานท์ได้ เช่น Wallach (1992, p. 635) ได้กล่าวว่าความคิดของอริสโตเติลมีศักยภาพในการท้าทายหรือเขย่าวาทกรรมการเมืองร่วมสมัย โดยชี้ว่าการหันกลับไปหาอริสโตเติลมิใช่เป็นการโหยหาอดีต หากแต่เป็นโอกาสในการ “สั่นคลอนอคติที่ฝังแน่นในกระแสความคิดทางการเมืองกระแสหลัก และเปิดมิติใหม่ของการทำความเข้าใจทางทฤษฎีการเมือง” กล่าวคือ แนวทางแบบอริสโตเติลสามารถกระตุ้นให้เราวางคำถามใหม่กับกรอบคิดแบบเสรีนิยมกระแสหลัก และเปิดทางให้มองการเมืองจากมิติที่ถูกละเลย เช่น ความสัมพันธ์ของคุณธรรมกับความขัดแย้ง อย่างไรก็ดี สำนักคิดนี้ถูกวิจารณ์ว่ามีแนวโน้มเลือกใช้เฉพาะบางส่วนของอริสโตเติลที่ตอบโจทย์ปัจจุบัน โดยละเลยบริบททางประวัติศาสตร์ของเขา (Wallach, 1992; Yack, 1993)

ในภาพรวม ลักษณะของงานในกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นว่า “ความยืนหยัดของปรัชญาการเมือง” (the Persistence of political philosophy) ไม่ได้อยู่ที่การรักษาแนวคิดแบบเดิมให้คงอยู่ แต่คือการตีความใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงกับสภาวะปัจจุบัน อริสโตเติลในฐานะหนึ่งในแกนหลักของขนบทฤษฎีการเมืองจึงถือได้ว่าไม่เคย “ตกยุค” อย่างถาวร และยังมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการพัฒนาแนวความคิดและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่อาจเกิดขึ้นต่อไป สอดคล้องกับความคิดของ Tessitore (2002) ที่มองว่าความยุติธรรมแบบพิจารณาจากความเหมาะสม (Desert-based justice) บทบาทของคุณธรรม และความเป็นธรรมชาติของระเบียบสังคม ยังคงมีพลังในการวิเคราะห์สังคมปัจจุบันได้

2. งานศึกษาเกี่ยวกับการแบ่งขั้วทางการเมืองในฐานะปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่สำคัญ

แนวคิดเรื่อง “การแบ่งขั้วทางการเมือง” (Political polarization) เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องในแวดวงรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในบริบทของประชาธิปไตยตะวันตก การแบ่งขั้วถูกอธิบายว่าเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอัตลักษณ์และการตัดขาดจากกลุ่มอื่น ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรง และความไร้เสถียรภาพในระบบการเมือง (Esteban & Schneider, 2008) ขณะที่งานวิจัยจำนวนมากเสนอให้ใช้แนวคิดการปฏิรูปเชิงสถาบัน เช่น การออกแบบระบบเลือกตั้งใหม่หรือการส่งเสริมผู้สมัครสายกลาง เพื่อลดผลกระทบของการแบ่งขั้ว (Persily, 2015; Hopkins & Sides, 2015) อย่างไรก็ดี นักวิชาการบางส่วนเห็นว่า การแบ่งขั้วไม่ใช่ปัญหาที่เลวร้ายเสมอไป และอาจมีบทบาททางบวกต่อความเข้มแข็งของระบบการเมือง (Nivola, 2015; Kousser & Tranter, 2018) นอกจากนี้ งานศึกษาใน

แวดวงจิตวิทยา เช่น งานศึกษาของ Valdesolo & Graham (2016) ยังอธิบายให้เข้าใจปรากฏการณ์นี้ในเชิงทัศนคติและการรับรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สภาวะตายตัว นอกจากนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการแบ่งขั้วและสื่อ โดยเฉพาะบทบาทของสื่อสังคม หรือ โซเชียลมีเดีย (Social media) และแพลตฟอร์มออนไลน์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากสื่อใหม่ถูกมองว่าเป็นทั้งปัจจัยเร่งและพื้นที่ของความขัดแย้งทางการเมือง (Yardi & Boyd, 2010; Conover et al., 2011; Dubois, 2018)

ขณะเดียวกัน ในแวดวงปรัชญาวิเคราะห์ มีงานจำนวนหนึ่งที่หันมาสนใจการอธิบายปรากฏการณ์การแบ่งขั้วในเชิงญาณวิทยาและการรับรู้ทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ความรู้ และอคติ เช่น ผลงานของ Berger et al. (2022) Prinz (2021) และ Singer et al. (2019) ซึ่งต่างก็เห็นว่าการแบ่งขั้วอาจไม่ใช่ผลของอารมณ์หรือความไร้เหตุผลเท่านั้น หากแต่เกิดจากภาวะจำกัดทางญาณวิทยาและโครงสร้างการรับรู้ที่ต่างกัน

เห็นได้ชัดว่า งานศึกษาเรื่องการแตกขั้วทางการเมืองมีความหลากหลายและมีจำนวนมาก อย่างไรก็ดี โดยเป็นความสนใจทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์เสียเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี แม้ว่าข้อมูลที่เพิ่มมากขึ้นได้ทำให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของปรากฏการณ์การแตกขั้วทางการเมือง แต่มุมมองจากปรัชญาการเมืองนั้นยังคงมีน้อย โดยเฉพาะการใช้กรอบคิดของนักปรัชญาคลาสสิก เช่น อริสโตเติล ซึ่งพบว่าไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาโดยตรงบ่อยครั้งนักในงานหลัก

3. งานศึกษาเกี่ยวกับอริสโตเติลและการแบ่งขั้วทางการเมืองอย่างรุนแรงในฐานะตัวแทนปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่สำคัญและร่วมสมัย

งานศึกษาเฉพาะทางที่เชื่อมโยงอริสโตเติลกับปรากฏการณ์การแบ่งขั้วทางการเมืองโดยตรงยังคงมีจำนวนน้อย โดยมากจะปรากฏในลักษณะของการใช้แนวคิดอริสโตเติลเพื่อวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความแตกแยก ความขัดแย้ง หรือการแบ่งฝักฝ่ายในสังคม ตัวอย่างที่สำคัญคือ Talisse (2007) ได้กล่าวว่าการปรึกษาหารือทางการเมืองในกลุ่มที่มีแนวโน้มความคิดคล้ายคลึงกันอาจนำไปสู่มุมมองที่สุดขั้วมากขึ้น หรือเกิดปรากฏการณ์การแบ่งขั้วทางการเมือง แทนที่จะเกิดฉันทามติที่มีเหตุผล และชี้ถึงความสำคัญของการฟื้นฟูคุณธรรมทางการเมืองในแบบของอริสโตเติลเพื่อรักษาความเป็นปึกแผ่นของสังคม

ภายใต้อิทธิพลของการฟื้นฟูแนวคิดอริสโตเติลในฐานะทางเลือกต่อเสรีนิยมช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความสนใจในกรอบคิดเรื่อง “ชุมชน” ของอริสโตเติลได้ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในงาน Politics เล่มที่ 1 (Aristotle, 2017) ซึ่งเสนอว่า นครรัฐ หรือ Polis เป็นเงื่อนไขของความรุ่งเรืองของมนุษย์ ไม่ใช่เพียงสภาพความร่วมมือทางกายภาพ ดังจะเห็นได้จากนักปรัชญาร่วมสมัยเช่น Alasdair MacIntyre (1981) และ Ronald Beiner (1983) นั้น มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภาพของอริสโตเติลว่าเป็นนักคิดที่เน้น “ความกลมเกลียว” และคุณธรรมในระดับชุมชน ส่งผลให้มีการสนับสนุนการตีความว่า ในแนวคิดของอริสโตเติล ความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ที่ควรถูกลดทอนหรือขจัดออกไป และสามารถ “ก้าวข้าม” ได้ผ่านการจัดระเบียบชีวิตทางการเมืองให้ตั้งอยู่บนชุดคุณธรรมที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันของสมาชิกในชุมชน (Yack, 1993, pp. 10-11)

อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาบางชิ้น ดังเช่นผลงานของ Yack (1993) ที่ได้ตีความแนวคิดความขัดแย้งในความคิดของอริสโตเติลในเชิงสร้างสรรค์ โดยโต้แย้งว่าการมองอริสโตเติลในฐานะนักคิดแห่งฉันทามติเพียงอย่างเดียวอาจมีผลให้ละเลยความเห็นเกี่ยวกับความแตกแยกภายในชุมชนทางการเมือง (Stasis) ซึ่งอริสโตเติลกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนใน Politics เล่มที่ 3–6 โดย Yack กล่าวว่า อริสโตเติลไม่ได้มองความขัดแย้งว่าเป็นอุปสรรคของชุมชน หากแต่มองว่าเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากความไม่ลงรอยกันในเรื่องหรือสิ่งที่แต่ละกลุ่มคิดว่าตนสมควรได้รับ โดยความขัดแย้งเช่นนี้ไม่ได้มีเฉพาะในรัฐที่เสื่อมถอยเท่านั้น แต่สามารถปรากฏ

ได้แม้ในรัฐที่ดี และยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอุดมคติและระบบการเมืองให้ดีขึ้นในระยะยาว (Yack, 1993, p. 215) สอดคล้องกับงานของ Skultety (2019) เกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง Stasis ว่าเป็นแนวคิดสำคัญในความคิดของอริสโตเติล อย่างไรก็ดี Skultety ได้จำเพาะความหมายของ Stasis ว่าหมายถึง สงครามกลางเมือง (Civil-war) และการปลุกปั่นที่เปิดเผย (Open sedition) กล่าวคือ เป็นสถานการณ์ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิเสธกรอบระเบียบทางการเมืองร่วม และพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างรัฐโดยสิ้นเชิง ซึ่งมีความเฉพาะกว่าการตีความทั่วไปซึ่งมักมอง Stasis เป็นความปั่นป่วนหรือความไร้ระเบียบหรือความขัดแย้งในสังคมการเมืองทั่วไป โดยการตีความดังกล่าวจะนำไปสู่การทบทวนลักษณะความขัดแย้งต่าง ๆ ในงานของอริสโตเติล ทำให้เกิดแนวคำถามใหม่ ๆ ที่เชื่อมปรัชญาการเมืองของอริสโตเติลและโลกปัจจุบัน

นอกจากนั้น แนวคิดของอริสโตเติลยังมีอิทธิพลในแวดวงทฤษฎีประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative democracy) แม้อริสโตเติลจะไม่มีจุดยืนสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยโดยตรง แต่การที่เขาให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนความเห็น การใช้เหตุผลร่วม ทำให้แนวคิดของเขาถูกตีความว่าหนุนเสริมหลักเหตุผลสาธารณะในระบอบประชาธิปไตย ดังแสดงในผลงานของ Wilson (2011) ที่กล่าวว่าการบูรณาการปัจเจกเข้าสู่ขบวนการตัดสินใจผ่านการแลกเปลี่ยนเหตุผลและคุณค่าทางการเมือง ในอริสโตเติล เป็นฐานที่แข็งแรงสำหรับพัฒนาทฤษฎีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าปัจเจกจะยอมรับบรรทัดฐานส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจเป้าหมายของสังคมร่วมอย่างชัดเจน และเข้าใจว่าตนมีส่วนร่วมในเป้าหมายนั้น

ในอีกแนวทางหนึ่ง Wolfe (2021) ได้ระบุว่าการแบ่งขั้วอาจเป็นสิ่งที่ “เหมาะสม” ในทางการเมือง หากเข้าใจในฐานะการมีจุดยืนที่แน่ชัดและมีคุณธรรม ไม่ใช่การแตกแยกที่ไร้เหตุผล โดยได้อ้างอิงอริสโตเติลเพื่อโต้แย้งแนวคิดแบบ “Doctrine of the Mean” ว่ามิได้หมายถึงการประนีประนอมเสมอไป แต่หมายถึงความพอเหมาะในบริบทที่เฉพาะ และการเลือกจุดยืนอย่างมีเหตุผลก็อาจเป็นคุณธรรมทางการเมืองได้เช่นกัน

งานของ Rubin (2018) เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของความพยายามในการใช้แนวคิดของอริสโตเติลวิเคราะห์ความรุนแรงและการปลุกปั่นในระบบประชาธิปไตยร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทของสหรัฐอเมริกา Rubin เสนอว่าการวิเคราะห์เรื่อง Demagoguery ใน Politics ของอริสโตเติลสามารถอธิบายพฤติกรรมของนักการเมืองแนวประชานิยม ดังเช่นกรณีของประธานาธิบดี Donald Trump ได้อย่างแม่นยำ เมื่อเกิดการปลุกปั่นในระบบประชาธิปไตย อำนาจมักตกอยู่ในมือของทรราช (Tyrant) ซึ่งใช้การแบ่งขั้วทางอารมณ์ในการยุยงให้คนส่วนมากกลายเป็นศัตรูกับคนส่วนน้อย Rubin ได้เปรียบเทียบแนวทางนี้กับวิธีที่ทรัมป์พยายามดึงคะแนนเสียงจากกลุ่มแรงงานผิวขาวผู้เสียเปรียบทางเศรษฐกิจ โดยเสนอให้ลงโทษกลุ่มผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมและกระทำโดยไม่คำนึงถึงหลักนิติรัฐ ซึ่งทำให้ความแตกแยกทางการเมืองมากยิ่งรุนแรงขึ้น ทั้งนี้ Rubin ไม่เพียงแต่วินิจฉัยปัญหา แต่ยังเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขตามแนวคิดอริสโตเติล โดยเฉพาะการสนับสนุน “ชนชั้นกลาง” ให้เป็นกลุ่มหลักของรัฐ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสมดุลในเชิงเศรษฐกิจและคุณธรรม และเป็นพลังสำคัญในการธำรงความสงบเรียบร้อยและคุณธรรมของรัฐอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แม้ Rubin จะไม่ได้จัดการแบ่งขั้วทางการเมืองเป็นหัวข้อหลัก แต่เมื่อพิจารณาว่าการแบ่งขั้วเป็นลักษณะเด่นของการเมืองอเมริกันงานของเขาก็สามารถถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงแนวคิดอริสโตเติลกับปรากฏการณ์นี้ได้อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงทฤษฎีการเมืองคลาสสิกกับปัญหาร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ เนื่องจาก Rubin ไม่ได้มองเพียงแค่ความเหมือนผิวเผินระหว่าง Demagogue ในยุคกรีกกับนักการเมืองประชานิยมยุคใหม่ แต่ยังเสนอแนวทางป้องกันและแก้ไขที่สอดคล้องกับหลักการของอริสโตเติล เช่น การสร้างชนชั้นกลางที่เข้มแข็งและมีคุณธรรมเพื่อเป็นพลังต้านทานการแบ่งขั้วและการปลุกปั่นทางการเมือง เป็นต้น

งานของ Rubin จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่างทฤษฎีการเมืองโบราณกับการวิเคราะห์และแก้ปัญหาการเมืองอเมริกันในศตวรรษที่ 21 ได้

และล่าสุด งานของ Erdoğan และ Uyan-Semerci (2025) ซึ่งใช้กรอบคิดเรื่อง Philia ของอริสโตเติลเพื่ออธิบายการแบ่งขั้วเชิงอารมณ์ ในฐานะกระบวนการทำให้ผู้อื่นเป็นคนนอก บ่อนทำลายความเป็นมิตรทางการเมือง และความไว้เนื้อเชื่อใจในระบอบประชาธิปไตย งานชิ้นนี้ถือเป็นตัวอย่างของการใช้แนวคิดอริสโตเติลเพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางรับมือกับความขัดแย้งทางการเมืองร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในกลุ่มนี้ยังคงมีจำนวนน้อย อริสโตเติลได้รับการพูดถึงบ้างในบริบทของปรัชญาสาธารณะและการเปรียบเทียบเชิงวัฒนธรรมทางการเมือง ในบริบทการตีความแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองหลากหลายยุคเพื่อวิเคราะห์คำถามพื้นฐานของอำนาจและความชอบธรรมทางการเมืองรวมถึงการแบ่งขั้วที่ปรากฏในยุคสมัยปัจจุบัน (Cartledge, 2016; Bejan, 2020; Baggini, 2018)

ดังนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แม้จะพบงานศึกษาสำคัญที่กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างอริสโตเติลและประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง และมีสัญญาณชัดเจนว่าปรัชญาการเมืองของเขายังคงมีพลังในการวิพากษ์และให้คำอธิบายต่อความขัดแย้งร่วมสมัยในหลากหลายมิติ แต่ก็ยังถือเป็นส่วนน้อย โดยเฉพาะในฐานะที่ความแตกแยกไม่ใช่เพียงภาวะที่ต้องเยียวยา หากคือเงื่อนไขเชิงคุณธรรมของชีวิตการเมือง การศึกษานี้จึงมุ่งเสนอการอ่านใหม่ของแนวคิดอริสโตเติล โดยเน้นไปที่การวางโครงสร้างการเมืองท่ามกลางความแตกต่าง ที่ไม่ยึดอยู่กับสมมติฐานของฉันทามติ หากแต่เสนอการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรมแม้ภายใต้ความไม่ลงรอยกัน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์แนวคิดของอริสโตเติลที่เกี่ยวข้องกับในบริบทของความขัดแย้งการทางเมืองร่วมสมัย พบว่า ปรัชญาการเมืองของอริสโตเติลเน้นความสำคัญของแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในฐานะคุณธรรมหลักของรัฐ โดยเฉพาะความยุติธรรมเชิงจัดสรรซึ่งเกี่ยวพันโดยตรงกับการกระจายอำนาจและทรัพยากรในชุมชนการเมือง แนวคิดนี้ได้รับการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในทั้ง Nicomachean Ethics และ Politics ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างคุณธรรมการจัดการความขัดแย้ง อริสโตเติลไม่เพียงแต่เสนอให้ยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายในชุมชนการเมืองเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นลักษณะธรรมชาติของการเมือง และสามารถจัดการได้ผ่านกระบวนการที่ยึดหลักความยุติธรรม โดยมีประเด็นสำคัญสืบเนื่อง 3 ประการที่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์การแบ่งขั้วทางการเมืองได้ ดังนี้

(1) แนวคิดเรื่องความยุติธรรมและธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะสัตว์การเมือง (Zo͞on politikon)

เป็นที่ทราบกันดีว่างานเขียนของอริสโตเติลที่หลงเหลือมายังปัจจุบันนั้นมีขอบข่ายกว้างขวางมาก โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมของอริสโตเติลที่โดดเด่นและได้รับความสนใจมากอยู่เสมอ เนื่องจากชัดเจนว่าเป็นมโนทัศน์สำคัญทั้งในด้านจริยศาสตร์และปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล มากไปกว่านั้นอริสโตเติลเองก็ค่อนข้างให้ความสำคัญกับมโนทัศน์ความยุติธรรมเป็นพิเศษด้วยเช่นกัน โดยปรากฏบันทึกว่าอริสโตเติลได้เขียนงานว่าด้วยความยุติธรรมเป็นการเฉพาะ มีความยาวถึงสี่เล่มด้วยกัน แต่ต้นฉบับสาบสูญไป (Brouwer, 2017, p. 51) ตัวบทที่ว่าด้วยมโนทัศน์ความยุติธรรมของอริสโตเติลที่ยังคงเหลือคืองานเขียนเรื่องจริยศาสตร์ และการเมือง ได้แก่ Nicomachean Ethics และ Politics เป็นหลัก อริสโตเติลได้จำแนกความ

ยุติธรรมเป็น “ความยุติธรรมอย่างสากล” (Universal justice) ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ “ความยุติธรรมอย่างเฉพาะ” (Particular justice) ซึ่งครอบคลุมทั้งการจัดสรรและการชดเชยอย่างเหมาะสม อริสโตเติลมองว่าความยุติธรรมไม่เพียงเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างความล้นเกินและการขาดพร่องเท่านั้น หากยังเป็นคุณธรรมที่กำหนดความสัมพันธ์กับผู้อื่นและชุมชนการเมือง อริสโตเติลจึงให้สถานะพิเศษแก่ความยุติธรรมในฐานะ “คุณธรรมสัมบูรณ์” (Complete virtue) และถือว่าการเมืองที่ดีต้องดำเนินไปบนฐานของความยุติธรรมโดยมิใช่เพียงเพื่อรักษาระเบียบเพียงเท่านั้น แต่เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตร่วมของมนุษย์ในฐานะสัตว์การเมือง (Z**ō**on politikon)

อริสโตเติลได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนใน Politics ว่า “คนใดก็ตามที่อยู่โดยลำพัง...ย่อมไม่ใช่มนุษย์โดยธรรมชาติ หรือสูงไปกว่ามนุษย์ หรือเลวไปกว่ามนุษย์ก็ได้” (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1253a2–3) ความหมายของวลีนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงว่า “มนุษย์ชอบอยู่รวมกัน” แต่ชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติทางคุณค่าของมนุษย์ที่มีอยู่ในกระบวนการมีชีวิตทางการเมือง มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น เพราะมีความสามารถในการใช้เหตุผล คำพูด และการถกเถียง หรือ Logos (Reasoned speech) ซึ่งนำไปสู่การแยกแยะสิ่งที่ดีงามกับไม่ดีงาม สิ่งที่ยุติธรรมกับไม่ยุติธรรม เป็นต้น อริสโตเติลกล่าวว่าธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองคือการแสดงออกถึงความสามารถดังกล่าว ไม่ใช่เพียงการรวมกลุ่มเพื่อความอยู่รอด (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1253a1)

ดังนั้น การเมืองในความหมายของอริสโตเติลมิใช่กิจกรรมภายนอกของมนุษย์ หากแต่เป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์พัฒนาไปสู่จุดหมายของความดีงาม (Telos) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเมืองมิใช่เพียงพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนนโยบายหรือผลประโยชน์ แต่คือพื้นที่แห่ง “ชีวิตที่ดี” Eudaimonia) ซึ่งต้องเกิดจากการอยู่ร่วมและพัฒนาในชุมชนร่วมกัน โดยเฉพาะผ่านการใช้เหตุผลอย่างมีคุณธรรม

ใน Nicomachean Ethics อริสโตเติลกล่าวว่า “การได้ถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิด และเหตุผลร่วมกับผู้อื่น ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาตนเอง” (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2000, 1170b12) ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์ไม่อาจเกิดขึ้นโดยลำพัง ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในระดับชุมชน และนั่นทำให้สังคมทางการเมืองมิใช่เพียงโครงสร้างของอำนาจหรือกฎหมาย แต่เป็นเงื่อนไขเชิงจริยธรรมที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ แต่เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีพื้นฐานประสบการณ์ คุณลักษณะ และทัศนคติที่แตกต่างกัน การมีชีวิตทางการเมืองจึงหมายถึง การอยู่ร่วมท่ามกลางความแตกต่าง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางฐานะ ความคิด ความเชื่อ หรือแม้แต่คุณธรรม การอยู่ร่วมกันในชุมชนการเมืองจึงมีแนวโน้มจะเกิดความตึงเครียดอยู่เสมอ เพราะแต่ละคนต่างมีแนวคิดและความคาดหวังที่ต่างกันต่อ “สิ่งดีงาม” (the Good) และต่อสิ่งที่ตน “ควรได้รับ” (Desert)

ประเด็นนี้เห็นได้ชัดเมื่อพิจารณาเนื้อความใน Politics ความว่า ความดีทางการเมืองคือความยุติธรรม และความยุติธรรมก็คือประโยชน์ของส่วนรวม (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1253a37–8) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหน้าที่ของรัฐมิใช่การรักษาเสถียรภาพเพียงอย่างเดียว แต่คือการกระจาย “ความดีงาม” อย่างเที่ยงธรรม และเมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่อง Z**ō**on politikon และความสามารถในการใช้เหตุผล อาจกล่าวได้ว่า อริสโตเติลวางพื้นฐานของการเมืองไว้บนการยอมรับในความแตกต่าง ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ชีวิตมนุษย์คือชีวิตการเมือง และคือการพัฒนาคุณธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างนั้น ในความหมายนี้ ความแตกต่างจึงมิใช่ภัยต่อการเมือง หากเป็น “สนาม” ที่การเมืองต้องมีอยู่ และพัฒนาอยู่ภายในนั้น ความสามารถของมนุษย์ในการใช้เหตุผล การพิจารณา และการแสดงออกทางการเมือง จึงต้องวางอยู่บนสมมติฐานว่ามนุษย์ไม่เหมือนกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยกรอบจริยธรรมที่มีความยืดหยุ่น

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาประเด็นแรกของงานวิจัยนี้คือ การกลับไปพิจารณาแนวคิดพื้นฐานที่สุดของอริสโตเติลว่า “มนุษย์คือสัตว์การเมือง” ไม่ใช่เพื่อยืนยันว่ามนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันอย่างสงบเสมอไป แต่เพื่อชี้ให้เห็นว่า “ความแตกต่าง” คือเงื่อนไขทางธรรมชาติของการเมือง และความสามารถในการอยู่ร่วมกันแม้ในภาวะไม่ลงรอย คือแก่นแท้ของชีวิตทางการเมืองตามแนวคิดของอริสโตเติล

(2) ความขัดแย้ง (Stasis) ในฐานะองค์ประกอบภายในของระเบียบการเมือง

ในทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล ความขัดแย้งทางการเมือง (Stasis) ไม่ได้ถูกมองในฐานะความล้มเหลวของรัฐหรือสิ่งผิดปกติที่ต้องกำจัด หากแต่เป็นองค์ประกอบภายในที่ไม่อาจแยกขาดจากระบอบการเมืองใด ๆ ได้ ถือได้ว่าความขัดแย้งไม่ได้อยู่ภายนอกระบอบการเมือง ดังเห็นได้จากงานของอริสโตเติล โดยเฉพาะ Politics เล่ม 3–6 มีเนื้อหาที่วิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้อย่างละเอียด และชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งไม่เพียงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ฝังอยู่ในโครงสร้างของชุมชนการเมืองเสมอ (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1301a–b, 1302a1–4) อีกทั้งเป็นสภาวะธรรมชาติที่ต้องใช้คุณธรรมรับมือ จนสามารถกลายเป็นแรงขับในการพัฒนาระบอบการเมืองได้

ใน Politics อริสโตเติลใช้คำว่า Stasis เพื่ออธิบายสถานการณ์ของการไม่ลงรอยในรัฐ ซึ่งมิได้จำกัดอยู่เพียงการปะทะทางอาวุธหรือการล้มล้างเท่านั้น หากยังรวมถึงความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อความเป็นธรรม ความไม่ยอมรับต่อสิ่งที่ได้รับจัดสรร และการแย้งต่อ “สิ่งที่แต่ละฝ่ายเชื่อว่าตนพึงได้รับ” หรือ Desert (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1301a–b: 1303b3–7) กลุ่มต่าง ๆ ที่มีสถานะแตกต่างกัน เช่น คนรวย คนจน หรือผู้ดีเก่าต่างตีความว่า “ความยุติธรรม” หมายถึงสิ่งที่ตนควรได้ เช่น คนรวยอาจเห็นว่าเงินเป็นเกณฑ์ของคุณค่าทางการเมือง ในขณะที่ผู้ดีอาจถือว่าเกียรติหรือคุณธรรมเป็นสิ่งที่ควรได้รับ เมื่อสมาชิกของชุมชนทางการเมืองตีความ “ความยุติธรรม” แตกต่างกัน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นมิใช่ในระดับผลประโยชน์เท่านั้น แต่ในระดับของมโนทัศน์พื้นฐานว่าอะไรคือสิ่งดีงาม นำไปสู่การไม่ไว้วางใจและการแย่งชิงอำนาจ

ประเด็นนี้ได้รับการขยายความโดย Yack (1993) นั้นมองว่านักวิชาการจำนวนมากตีความอริสโตเติลในเชิงชุมชนนิยม (Communitarianism) มากเกินไป จนมองข้ามบทวิเคราะห์เกี่ยวกับความขัดแย้ง อีกทั้งยังแสดงความคิดเห็นต่อว่า “นักชุมชนนิยมร่วมสมัยส่วนใหญ่มักมองว่าชุมชนการเมืองเป็นกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง มากกว่าจะเป็นแหล่งกำเนิดของความขัดแย้งดังกล่าว” และชี้ว่าแม้ Politics เล่ม 1 จะเน้นเรื่องความกลมเกลียว แต่เล่ม 3–6 กลับเน้นเรื่อง Stasis อย่างเข้มข้น ทั้งยังเสนอว่าการเมืองที่ดีไม่ได้หมายถึงการไม่มีความขัดแย้ง แต่คือการจัดการกับความขัดแย้งนั้นอย่างมีคุณธรรมและเหตุผล ในบริบทนี้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ Yack ที่มองว่าอริสโตเติลต่างจากเพลโตอย่างชัดเจน เนื่องจากเพลโตนั้นมองว่า “ความยุติธรรม” หมายถึงการจัดวางสิ่งต่าง ๆ ให้อยู่ในที่ของตนเอง โดยไม่มีความปั่นป่วน ซึ่งนำไปสู่โมเดลสังคมที่ไร้ความขัดแย้ง ขณะที่อริสโตเติลวิพากษ์ว่าสังคมกลมเกลียวที่เป็นธรรมอย่างที่ควรจะเป็นในแบบของเพลโตเป็นสังคมที่ต่างคนอย่างอยู่ ซึ่งเป็นข้อสรุปที่แปลกประหลาดและย้อนแย้งกับความเป็นสังคมอย่างมาก และดูจะไม่สามารถอำนวยได้มนุษย์มีความสุขในสังคมได้ (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1261a–1264b)

ในทางกลับกัน อริสโตเติลมองว่าความหลากหลายคือสภาพความเป็นจริง ความขัดแย้งจึงมิใช่บาปทางศีลธรรมหรือ “สิ่งผิดปกติ” ของระบอบ หากแต่เป็น สภาวะ ที่การเมืองต้องเผชิญและจัดการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเงื่อนไขถาวรซึ่งการเมืองต้องเผชิญและบริหารอยู่เสมอ Stasis เป็นความจริงทางการเมืองที่ว่ามนุษย์มิได้มีความเห็นตรงกันในทุกเรื่อง และการเมืองคือพื้นที่ของการต่อรองระหว่างทัศนะที่แตกต่าง ซึ่งตรงกับข้อสังเกตของ Skultety (2019) ที่ย้ำว่า Stasis ในมุมมองอริสโตเติลควรถูกเข้าใจอย่างจำกัดเฉพาะกรณีสงครามกลางเมืองหรือการปลุกปั่นที่ล้มกรอบรัฐเดิม มิใช่เพียงความไม่ลงรอยทั่วไป อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่า

การตีความความขัดแย้งอย่างแคบก็ยังมอง Stasis เป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้งเชิงจริยธรรมที่เกิดจากการให้คุณค่าต่อสิ่งที่ต่างกันในระดับลึกและในแง่นี้ ความขัดแย้งมิได้เป็นเพียงสภาพ “ผิดปกติ” หรือ “ผิดธรรมชาติ” ของรัฐ หากแต่เป็นกระบวนการที่เผยให้เห็นข้อจำกัดในทางจริยธรรมของแต่ละประเภทรัฐ กล่าวคือ ความขัดแย้งทำให้เห็นว่ารัฐนั้นอาจเน้นย้ำหลักคุณธรรมบางแบบมากเกินไป หรือเพิกเฉยต่อหลักการที่กลุ่มอื่นยึดถือ จึงนำไปสู่การทบทวนและพัฒนาระบอบให้สามารถรองรับความหลากหลายได้ดีขึ้น ตัวอย่างเช่น การผสมผสานระบอบการปกครอง หรือการออกแบบกลไกสถาบันที่ตอบสนองต่อแนวคิดความยุติธรรมที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้สรุปได้ว่าการเข้าใจสาเหตุของความขัดแย้ง สำคัญอย่างยิ่งต่อการป้องกันและรักษาเสถียรภาพของระบอบการปกครอง (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1302a)

เมื่อเชื่อมโยง Stasis กับธรรมชาติของสัตว์การเมืองในผลการวิจัยประเด็นแรก อาจมองได้ว่า ความขัดแย้งมีอยู่อย่างจำเป็นในรัฐไม่ใช่เพียงเพราะปฏิเสธไม่ได้ แต่ยังเอื้อให้รัฐและประชาชนเกิดการพัฒนาสภาพการณ์เช่นนี้อาจเหมาะสมยิ่งกว่าสำหรับประชาชนในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาคำอธิบายทางเลือก และสำหรับรัฐบาลหรือผู้นำที่จะฝึกฝนทักษะการบริหารจัดการทางการเมืองเพื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน ความขัดแย้งเช่นนี้ทำให้อริสโตเติลมีจุดยืนใกล้เคียงและสอดคล้องกับแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ที่ยอมรับการดำรงอยู่ของความขัดแย้งทางการเมือง

ดังนั้น ผลการวิจัยประเด็นที่สองของการวิจัยนี้ คือ ความขัดแย้งมิใช่ “จุดจบของการเมือง” แต่เป็น “กระบวนการในทางการเมือง” ถือเป็นสภาวะที่ต้องจัดการอย่างมีคุณธรรม มากกว่าการพยายามกำจัด ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งหรือความแตกต่างทางความคิดก็ยังสามารถถูกมองเป็นเงื่อนไขของสังคมที่มีคุณธรรมได้

(3) ความยุติธรรมเชิงจัดสรร: เครื่องมือในการจัดการความแตกต่างด้วยหลักความเหมาะสม

การศึกษา พบว่าแนวคิดเรื่อง “ความยุติธรรมเชิงจัดสรร” (Distributive justice) ตามแนวคิดของอริสโตเติล ไม่เพียงมีบทบาทในระดับโครงสร้างของระเบียบการเมือง หากยังมีคุณูปการเฉพาะในการจัดการความแตกต่างทางสังคมอย่างมีคุณธรรม ความยุติธรรมประเภทนี้ปรากฏใน Nicomachean Ethics เล่ม 5 ซึ่งอริสโตเติลแบ่งความยุติธรรมออกเป็น 2 ลักษณะหลัก ได้แก่ ความยุติธรรมอย่างสากล (Universal justice) และความยุติธรรมอย่างเฉพาะ (Particular justice) โดย “ความยุติธรรมในการจัดสรร” ถือเป็นความยุติธรรมอย่างเฉพาะ ประเภทหนึ่งว่าควรเป็นไปตามหลักความเหมาะสมหรือความชอบธรรม (desert) มากกว่าความเท่าเทียมเชิงปริมาณ (Numerical equality) อริสโตเติลได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ความยุติธรรมอย่างเฉพาะนั้นเป็น “ความยุติธรรมเฉพาะส่วน” (Partial justice) ซึ่งถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคุณธรรม (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2000, 1130b) และในนั้นมีการแบ่งย่อยเพิ่มเติมออกเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ ความยุติธรรมเชิงจัดสรร และความยุติธรรมเชิงแก้ไข โดยเฉพาะความยุติธรรมเชิงจัดสรรนั้นเกี่ยวข้องกับการแบ่งปันเกียรติยศ ทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่น ๆ แก่สมาชิกในชุมชนทางการเมืองโดยอิงตามคุณสมบัติและบทบาทของบุคคล อย่างไรก็ตาม อริสโตเติลยังได้ระบุว่า แม้ทุกคนจะเห็นพ้องว่าความยุติธรรมเชิงจัดสรรควรเป็นไปตามความเหมาะสมบางประการ แต่ไม่มีใครเห็นตรงกันว่าความเหมาะสมนั้นคืออะไร ฝ่ายประชาธิปไตยเห็นว่าเป็นการเป็นเสรีชน ขณะที่ฝ่ายคณาธิปไตยว่าเป็นความมั่งคั่ง และฝ่ายอภิชนาธิปไตยว่าเป็นคุณงามความดี (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2000, 1131a20–1131b15)

นี่แสดงให้เห็นว่าอริสโตเติลตระหนักดีถึงรากของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดจากการตีความ “ความดีงามที่พึงได้รับ” แตกต่างกัน เมื่อความต่างในการตีความ จึงนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งไม่ใช่เพียงความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ หากแต่เป็นความแตกต่างเชิงมโนทัศน์ว่าด้วยสิ่งที่ควรได้รับในฐานะสมาชิกของชุมชน ดังนี้แล้ว ความยุติธรรมจึงไม่ใช่กรอบที่วางไว้ลอย ๆ หากแต่เป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้จัดการ

กับความแตกต่างในสังคม โดยยอมรับว่ามนุษย์ไม่สามารถตัดสินความยุติธรรมได้อย่างปราศจากอคติ ดังคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์ไม่ใช่ผู้ตัดสินที่ปราศจากอคติ โดยเฉพาะเมื่อเป็นสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ” (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2000, 1109b) จุดนี้ยังสะท้อนถึงแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมเชิงจัดสรรคือความพยายามผสานอุดมคติเข้ากับเงื่อนไขของโลกจริง

กรอบความยุติธรรมอย่างเฉพาะนี้ สามารถมองได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่สำคัญในการจัดการความหลากหลาย และไม่ใช่เพียงเพื่อแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียม แต่เพื่อสร้างกรอบที่ให้ความหมายเชิงคุณธรรมกับ “ความแตกต่าง” เอง ในบริบทของประชาธิปไตยร่วมสมัยซึ่งเน้นเสียงข้างมากและหลักเสมอภาคอย่างกว้างขวาง กรอบคิดของอริสโตเติลอาจช่วยอธิบายความไม่พอใจของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยเหตุผลด้านคุณค่าคุณูปการ หรือศีลธรรม ในทางกลับกัน ความยุติธรรมเชิงจัดสรรก็ไม่ใช่ข้ออ้างในการคงไว้ซึ่งความเหลื่อมล้ำ แต่คือการเรียกร้องให้พิจารณา “เหตุผลที่แตกต่างกัน” ของแต่ละกลุ่มอย่างจริงจังและไม่ใช่เพียงการประนีประนอมทางกลไก โดยเฉพาะในกรณีของความขัดแย้งทางการเมืองที่ฝังรากลึกในเรื่องอัตลักษณ์ มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมแบบอริสโตเติลอาจช่วยให้เราเข้าใจว่า สิ่งที่ดูเป็น “อคติ” หรือ “อารมณ์” แท้จริงแล้วอาจสะท้อนการรับรู้ถึงความไม่สมเหตุสมผลของระบบการจัดสรรแบบหนึ่ง ซึ่งเมื่อไม่ได้รับการจัดการก็กลายเป็นต้นเหตุของการแตกแยกทางการเมืองในระยะยาว

ความยุติธรรมเชิงจัดสรรจึงเป็นกรอบคิดที่มีพลวัต ทั้งในฐานะคุณธรรมจริยธรรม และกลไกเชิงสถาบันของรัฐ กล่าวคือ เป็นหลักที่ควบคุมทั้งการตัดสินใจของผู้ปกครองและพฤติกรรมของพลเมือง ซึ่งมีศักยภาพที่จะลดแรงปะทะระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องแสวงหาความเท่าเทียมสัมบูรณ์ และสะท้อนให้เห็นความยืดหยุ่นทางความคิดในการจัดการกับความแตกต่างในรัฐไม่ใช่ด้วยการลบล้างความต่าง หากแต่ยอมรับมันในฐานะเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ อริสโตเติลยังเสนอว่า ความยุติธรรมในเชิงจัดสรรไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่คำนึงถึงขอบเขตและธรรมชาติของสิ่งที่ถูกจัดสรร และคุณสมบัติของผู้มีสิทธิได้รับสิ่งนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระจายผลประโยชน์ในสังคมโดยปราศจากการพิจารณาว่า “ใครควรได้รับอะไร” (to whom, what, and why) จะไม่สามารถถือเป็นความยุติธรรมได้เลย

การจัดสรรที่เป็นธรรมยังบ่มเพาะ Philia politikē หรือ มิตรภาพทางการเมืองบนฐานประโยชน์ร่วม (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1262b) เนื่องจากแต่ละฝ่ายตระหนักว่าแม้ได้ไม่เท่ากัน แต่การได้พอสมควรแก่เหตุ จะช่วยลดแรงจูงใจที่จะใช้อำนาจทำลายกัน และนำไปสู่การพื้นที่เจรจาได้

ผลการศึกษาข้อนี้จึงชี้ให้เห็นว่า แนวคิดของอริสโตเติลเรื่องความยุติธรรมเชิงจัดสรรยังมีศักยภาพอย่างยิ่งในการให้คำอธิบายและชี้แนะแนวทางต่อปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมร่วมสมัย—โดยเฉพาะในยุคที่ข้อถกเถียงทางคุณค่ายังเป็นแกนกลางของการเมือง และความรู้สึก “ไม่ได้รับในสิ่งที่สมควรได้” ยังคงเป็นจุดเริ่มต้นของความไม่ลงรอยจำนวนมากในสังคมการเมืองปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้เสนอว่าปรากฏการณ์ความขัดแย้งในชุมชนทางการเมืองไม่จำเป็นต้องถูกมองว่าเป็น “วิกฤต” ที่ต้องแก้ไขด้วยกลไกเชิงเทคนิคหรือฉันทามติ แต่สามารถทำความเข้าใจได้ใหม่ในฐานะ “ปรากฏการณ์ธรรมชาติของการเมือง” ผ่านกรอบคิดของอริสโตเติล ซึ่งมองว่าการเมืองคือชีวิตร่วมในความแตกต่าง และความขัดแย้งเป็นเงื่อนไขเชิงคุณธรรม มิใช่สิ่งแปลกปลอม โดยการทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ผ่านองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดเรื่องมนุษย์ในฐานะสัตว์การเมือง ความขัดแย้งทางการเมือง และ

ความยุติธรรมเชิงจัดสรร นำไปสู่แนวทางใหม่ในการวินิจฉัยและจัดการความแตกแยกในสังคมประชาธิปไตยอย่างมีคุณธรรม

หนึ่งในข้อค้นพบสำคัญของการศึกษานี้ คือ การชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างในทัศนะ ความเชื่อ และการตีความเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นธรรม เป็นลักษณะพื้นฐานของชีวิตทางการเมือง มิใช่ความผิดปกติของระบบ ด้วยเหตุนี้ ความพยายามที่จะสร้าง “ความเห็นร่วม” หรือ Consensus อย่างถาวรจึงอาจเป็นความเข้าใจผิดที่สะท้อนจินตนาการแบบเพลโต ซึ่งมองว่า “ความยุติธรรม” คือการจัดระเบียบทุกสิ่งให้ลงตัวและกลมกลืน ในขณะที่อริสโตเติลมองความหลากหลายและความขัดแย้งว่าเป็นเงื่อนไขเชิงภววิทยา (Ontological condition) ของมนุษย์และรัฐ (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2017, 1301a–b, 1302a1–4)

แม้จะมีการเสนอแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (Deliberative democracy) เพื่อตอบสนองต่อความหลากหลายดังกล่าว ผ่านกลไกของการพูดคุย แลกเปลี่ยน และสร้างฉันทามติร่วมในพื้นที่สาธารณะ แต่งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวยังคงตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าความขัดแย้งสามารถ “คลี่คลายได้” หากได้รับข้อมูลเพียงพอหรือมีเหตุผลสื่อสารที่ดีพอ ซึ่งอาจไม่สามารถรองรับพลวัตของความไม่ลงรอยเชิงคุณค่า (Value disagreement) ภายใต้โลกแห่งความจริงที่มีความลึกซึ้งและฝังรากในมโนทัศน์ของความดีงามที่แตกต่างกัน

ในบริบทนี้ แนวคิดเรื่อง Stasis ของอริสโตเติลจึงถูกนำมาเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมสมัย เนื่องจากไม่ได้จำกัดเพียงความขัดแย้งอย่างรุนแรง แต่ครอบคลุมถึงการไม่ยอมรับกันในเชิงคุณค่า โดยเฉพาะความขัดแย้งที่เกิดจากการตีความความยุติธรรมแตกต่างกัน เช่น คนกลุ่มหนึ่งยึดความเสมอภาคเป็นเกณฑ์หลัก ขณะที่อีกกลุ่มยึดคุณธรรม ฐานะ หรือประวัติศาสตร์เป็นหลักในการ “พึงได้รับ” ซึ่งทำให้ความขัดแย้งไม่สามารถจัดการด้วยการ “เฉลี่ย” แต่ต้องอาศัยกรอบคุณธรรมในการวางโครงสร้างการจัดสรรอย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงจัดสรร ในฐานะกลไกจัดการความแตกต่างจึงมีบทบาทสำคัญในงานวิจัยนี้ โดยไม่ได้ถูกนำเสนอในฐานะ “สูตรการแบ่งปัน” ทางโครงสร้างเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกรอบจริยธรรมที่สามารถจัดการกับข้อเรียกร้องเรื่องความดีงามที่แตกต่างกันในสังคมได้อีกด้วย อริสโตเติลยอมรับว่า ไม่มีใครเป็นผู้ตัดสินที่ปราศจากอคติในเรื่องที่ตนได้ประโยชน์ (Aristotle, ca. 350 B.C.E./2000, 1109b) การเมืองจึงต้องจัดให้มีโครงสร้างหรือบรรทัดฐานที่ “ประชาชนโดยทั่วไป” รู้สึกว่ามีเหตุผลและสมควร ซึ่งอาจมิใช่การให้เท่า ๆ กัน หากแต่เป็นการให้ “ตามควร” ตามสัดส่วนของคุณสมบัติหรือคุณูปการที่เป็นที่ยอมรับในบริบทของรัฐนั้น ๆ

ข้อเสนอหลักของงานวิจัยนี้จึงมิใช่เพียงการใช้ “อริสโตเติลเพื่ออธิบายความขัดแย้ง” หากแต่เสนอให้อริสโตเติลเป็นกรอบคิดทางเลือกในการวางโครงสร้างสังคมที่ต่างออกไป โดยเฉพาะในแง่ที่ว่า ความเห็นต่างคือ “พื้นที่ทำการเมือง” หรือ “Where politics happens” และการเมืองที่มีคุณธรรมคือการเมืองที่จัดการกับความไม่ลงรอยเหล่านี้อย่างสร้างสรรค์ ผ่านคุณธรรม เช่น ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ความรู้เชิงปฏิบัติ หรือ Phronesis เป็นต้น สรุปแล้ว งานวิจัยนี้พยายามพลิกกรอบความเข้าใจที่มองการแบ่งขั้วทางการเมืองว่าเป็นปัญหา ไปสู่ความเข้าใจใหม่ว่า การแบ่งขั้วเป็นกระบวนการธรรมชาติของชีวิตการเมือง และสามารถจัดการด้วยโครงสร้างเชิงคุณธรรม โดยเฉพาะผ่านแนวคิดความยุติธรรมเชิงจัดสรรและการยอมรับความแตกต่างในฐานะเงื่อนไขของชุมชนทางการเมือง

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความขัดแย้งทางการเมืองผ่านกรอบความคิดของอริสโตเติล ข้อค้นพบของงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า อริสโตเติลมีความเข้าใจต่อ (1) ธรรมชาติของมนุษย์ในฐานะสัตว์การเมืองซึ่งยอมรับว่าความแตกต่างเป็นเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันและการพัฒนาไปสู่ชีวิตที่ดี (2) ความขัดแย้งทางการเมืองเป็นองค์ประกอบภายในของ Polis ที่ไม่อาจแยกออกจากโครงสร้างของระบอบการเมืองใด ๆ ได้ และควรถูกบริหารจัดการอย่างมีคุณธรรม แทนที่จะถูกมองเป็นความล้มเหลวของระบอบการเมือง และ (3) แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงจัดสรรของอริสโตเติลพิจารณาความยุติธรรมบนหลักความเหมาะสม (Desert) และความแตกต่างทางคุณลักษณะ ไม่ใช่บนฐานของความเสมอภาคเชิงปริมาณ ซึ่งควรนำมาใช้เป็นหลักในการทำความเข้าใจความไม่ลงรอยเชิงคุณค่าในสังคมประชาธิปไตยร่วมสมัย

ข้อเสนอสำคัญของงานวิจัยนี้คือ การเสนอให้มีการนำแนวคิดอริสโตเติลมาเป็นกรอบคิดทางเลือกในการทำความเข้าใจและจัดการความขัดแย้ง ไม่ใช่ในฐานะต้นแบบของความกลมเกลียว หากแต่ในฐานะแนวคิดที่เสนอว่า “ความไม่ลงรอย” อาจเป็นทรัพยากรทางคุณธรรมของรัฐได้ โดยมองความขัดแย้งเป็น “เครื่องมือในการพัฒนา” แทนที่จะเป็น “ปัญหาที่ต้องขจัด” อันจะนำไปสู่ช่องทางใหม่ในการออกแบบโครงสร้างทางการเมืองและการอยู่ร่วมที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษากรอบคิดเรื่องความขัดแย้งในงานของอริสโตเติลอื่น ๆ เพิ่มเติมนอกเหนือจาก Ethics และ Politics เช่น Rhetoric และ Topics เพื่อเข้าใจพลวัตของการให้เหตุผล การแย้ง และการถกเถียงในสังคมการเมือง ซึ่งอาจช่วยขยายฐานความเข้าใจต่อบทบาทของความไม่ลงรอยในระบอบประชาธิปไตยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. งานวิจัยในอนาคตสามารถนำแนวคิดในเชิงทฤษฎีของอริสโตเติลไปประยุกต์ในเชิงประจักษ์ โดยวิเคราะห์กรณีศึกษาในบริบทที่มีความขัดแย้งในเชิงคุณค่าสูง เช่น ความขัดแย้งด้านอัตลักษณ์ในชุมชนหนึ่ง ๆ เพื่อวัดผลของการจัดการความแตกต่างตามแนวทางของอริสโตเติลในเชิงโครงสร้าง

เอกสารอ้างอิง

Abramowitz, A. I. (2015). The new American electorate. In J. A. Thurber & A. Yoshinaka (Eds.), *American gridlock: The sources, character, and impact of political polarization* (pp. 19, 408–446). Cambridge University Press.

Aristotle. (2000). *Nicomachean ethics* (R. Crisp, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press. (Original work published ca. 350 B.C.E.)

Aristotle. (2017). *Politics: A new translation* (C. D. C. Reeve, Trans.). Indianapolis: Hackett Publishing.

Baggini, J. (2018, May 23). Aristotle's thinking on democracy has more relevance than ever. *Prospect Magazine*. Retrieved June 27, 2025, from

https://www.prospectmagazine.co.uk/ideas/philosophy/41247/aristotles-thinking-on-democracy-has-more-relevance-than-ever

Barnes, J. (2006). *Aristotle's Politics: Critical Essays*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press. *(Note: Published review appears in Bryn Mawr Classical Review.)*

Bejan, T. (2020, November 24). What US democracy can learn from ancient Greek philosophy. London: *New Statesman*. Retrieved June 27, 2025, from https://www.newstatesman.com /international-politics/us-election-2020/2020/11/what-us-democracy-can-learn-ancient-greek-philosophy

Berger, W., Singer, D., Bramson, A., Grim, P., Jung, J., Kovaka, K., & Berger, W. J. (2022). Philosophical considerations of political polarization. In D. Bordonaba Plou, V. Fernández Castro, & J. Torices (Eds.), *The political turn in analytic philosophy: Reflections on social injustice and oppression* (pp. 279–298). De Gruyter. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.1515/9783110612318-015

Brouwer, R. (2017). Justice in Aristotle's ethics and politics. In J. D. Smith (Ed.), *Aristotle's practical philosophy: On the relationship between his ethics and politics* (pp. 51–64). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

de Lara, E. C., & Brouwer, R. (2017). *Aristotle's practical philosophy: On the relationship between his ethics and politics*. Cham: Springer.

Buchheim, T., Flashar, H., & King, R. A. H. (Eds.). (2003). *Kann man heute noch etwas anfangen mit Aristoteles?* [Can we still do something with Aristotle today?]. Berlin, Germany: Akademie Verlag.

Cartledge, P. (2016, June 3). Ancient Greeks would not recognise our 'democracy' – they'd see an 'oligarchy'. *The Conversation*. Retrieved June 3, 2024, from https://theconversation.com/ ancient-greeks-would-not-recognise-our-democracy-theyd-see-an-oligarchy-60277

Esteban, J., & Schneider, G. (2008). Polarisation and conflict: Theoretical and empirical issues. *Journal of Peace Research, 45*(2), 131–141.

Erdoğan, E., & Uyan-Semerci, P. (2025). Affective polarization, philia, and the Aristotelian perspective. *Frontiers in Political Science, 7*, Article 1553889. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1553889

Fishkin, J. S., & Mansbridge, J. (2017). Introduction. *Daedalus, 146*(3), 6–13. Retrieved June 26, 2025, from https://doi.org/10.1162/DAED_x_00442

Greco, J., & Groff, R. (Eds.). (2013). *Powers and capacities in philosophy: The new Aristotelianism*. New York, NY: Routledge.

Günther, M. (2014). *Aristoteles – heute?: Eine exemplarische Kritik an einer historisierenden Philosophieauffassung* (Theorie und Forschung. Philosophie). Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Hall, E. (2018). *Aristotle's way: How ancient wisdom can change your life*. Random House.

Höffe, O., (2003). *Aristotle*. Albany: SUNY Press.

Hopkins, D. J., & Sides, J. (2015). *Political polarisation in American politics*. London: Bloomsbury Publishing.

Klein, J. (2020). Francis Bacon. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition). Retrieved June 27, 2025, https://plato.stanford.edu/archives/fall 2020/entries/francis-bacon/

Knight, K. (2013). *Aristotelian philosophy: Ethics and politics from Aristotle to MacIntyre*. Cambridge: Polity Press.

Kousser, T., & Tranter, B. (2018). The influence of political leaders on climate change attitudes. *Global Environmental Change, 50*, 100–109.

Lockwood, T., & Samaras, T. (Eds.). (2015). *Aristotle's Politics: A critical guide*. Cambridge: Cambridge University Press.

MacIntyre, A. (1981). The nature of the virtues. *Hastings Center Report*, *11*(2), 27–34.

McKerlie, D. (2001). Aristotle's theory of justice. *The Southern Journal of Philosophy, 39*(1), 119–141.

Miller, F. D. (1995). *Nature, justice, and rights in Aristotle's Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Nivola, P. S. (2005). *Thinking about political polarization*. Brookings Institution Policy Brief No. 139. Retrieved June 26, 2025, from https://www.brookings.edu/articles/thinking-about-political-polarization/

Okin, S. M., & Satz, D. (1979). Woman’s place and nature in a functionalist world. In *Women in Western political thought* (Rev. ed., pp. 73–96). Princeton, NJ: Princeton University Press. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.2307/j.ctt24hq74.9

Persily, N. (2015). *Solutions to political polarisation in America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Popper, K. (1945). *The open society and its enemies* (Vols. 1–2). London: Routledge.

Prinz, J. (2021). Emotion and political polarization. In A. Falcato & S. Graça da Silva (Eds.), *The politics of emotional shockwaves* (pp. 1–16). Palgrave Macmillan. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.1007/978-3-030-56021-8_1

Rubin, L. G. (2018). Demagogy and the decline of middle-class republicanism: Aristotle on the Trump phenomenon. In A. J. Torres & M. B. Sable (Eds.), *Trump and political philosophy: Leadership, statesmanship, and tyranny* (pp. 51–73). Cham: Springer.

Simpson, W., Koons, R., & Teh, N. (2017). Reflections on contemporary science and the new Aristotelianism. In W. Simpson, R. Koons, & N. Teh (Eds.), *Neo-Aristotelian perspectives on contemporary science* (pp. xx–xx). London: Routledge.

Singer, D. J., Bramson, A., Grim, P., Jung, J., & Kovaka, K. (2019). Rational social and political polarization. *Philosophical Studies, 176*(8), 2243–2267.

Skultety, S. (2019). *Conflict in Aristotle's political philosophy*. State University of New York Press.

Smith, J. D. (2018). Aristotle’s practical philosophy: On the relationship between his ethics and politics. *Journal of Ethics and Social Philosophy, 14*(2), 25–47. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.26556/jesp.v14i2.135

Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton: Princeton University Press.

Talisse, R. B. (2007). Why democrats need the virtues. In L. Goodman & R. B. Talisse (Eds.), *Aristotle’s politics today* (pp. 45–52). State University of New York Press.

Tessitore, A. (2002). *Aristotle and modern politics: The persistence of political philosophy*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Valdesolo, P., & Graham, J. (Eds.). (2016). *Social psychology of political polarization*. New York, NY: Routledge.

Von Leyden, W. (2014). *Aristotle on equality and justice*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Wallach, J. R. (1992). Contemporary Aristotelianism. *Political Theory, 20*(4), 613–641.

Wilson, J. L. (2011). Deliberation, democracy, and the rule of reason in Aristotle's "Politics". *American Political Science Review, 105*(2), 259–274. Retrieved June 27, 2025, from https://doi.org/10.1017/S0003055411000074

Winthrop, D. (1978). Aristotle and theories of justice. *American Political Science Review, 72*(4), 1201–1216. Retrieved June 26, 2025, from https://doi.org/10.2307/1954534.

Wolfe, C. J. (2021). When is it prudent to polarize? *Perspectives on Political Science, 50*(1), 62–66.

Yardi, S., & Boyd, D. (2010). Dynamic debates: An analysis of group polarization over time on Twitter. *Bulletin of Science, Technology & Society, 30*(5), 316–327. Retrieved June 26, 2025, from https://doi.org/10.1177/0270467610380011

Yack, B. (1993). *The problems of a political animal: Community, justice, and conflict in Aristotelian political thought*. Berkeley, CA: University of California Press.